

سیره پژوهی

سلسله نشست‌های علمی گروه سیره معصومین(ع)
پژوهشکده تاریخ اسلام

بااهتمام

جمعی از استادان و گروه سیره معصومین(ع) پژوهشکده تاریخ اسلام

گردآوری و تدوین

محمد فیضی

تهران، ۱۳۹۷

پژوهشکده تاریخ اسلام

سیره پژوهی

سلسله نشست‌های علمی گروه سیره موصومین (ع)

باهمتام

جمعی از استادان و گروه سیره موصومین (ع) پژوهشکده تاریخ اسلام

گردآوری و تدوین: محمد فیضی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیرنشر: خلیل قویدل

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان، ۱۰۰۰

چاپ و صحافی: چاپ تقویم

ردیف انتشار: ۷۵

۵۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولی‌عصر (ع)، خیابان شهید عباسپور، خیابان رستگاران، شهریور شهری، شماره ۹

تلفن: ۰۳۱۸۶۷۶۸۶۱ - ۰۳۱۸۶۷۶۸۶۰

web: www.pte.ac.ir

سرشناسه: فیضی، محمد، ۱۳۵۱ -

عنوان و نام پدیدآور: سیره پژوهی

(ع) پژوهشکده تاریخ اسلام // گردآوری و تدوین محمد فیضی.

مشخصات نشر:

تهران؛ پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۷

مشخصات ظاهری:

۷۱۰ ص.

شابک:

978-600-7398-47-0

وضعیت فهرستنامه:

فیبا

یادداشت:

کتابنامه.

عنوان دیگر:

سلسله نشست‌های علمی گروه سیره موصومین (ع)

پژوهشکده تاریخ اسلام.

موضوع:

سرگذشت‌نامه‌نویسی قدیسان اسلامی

موضوع:

Islamic hagiography

موضوع:

اسلام — سرگذشت‌نامه

موضوع:

Islam -- Biography

موضوع:

سنّت نبوي — نق و تفسير

موضوع:

Wonts of the Prophet -- Criticism,

.interpretation, etc*

موضوع:

چهارده مصوم — سرگذشت‌نامه — تاریخ و نق

ردیف بندی کنگره:

ردیف بندی دیوبی:

شماره کتابشناسی ملی:

BP278/۹۹ س.۹ ۱۳۹۶

۲۹۷/۹۲

۴۹۱۲۹۰

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه‌ای بیانگر فرهنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه‌اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن و بدون ابهام است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، اخلاق، فلسفه و هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غربی را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطلاعات پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به علت ناتوانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریف به منابع اصیل و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پی‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع، آغاز حرکتی اساسی و همه جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترد، غنی و متکی بر پیشرفت‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شك تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آماده همکاری با همهٔ کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این‌رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعهٔ ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجههٔ همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پژوهش‌های پژوهشی موردنیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت دارد کیفیت و کیمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز، هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که انشاء‌الله به زودی تعداد آنها به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم‌سابقهٔ پژوهشکده، تأسیس دانشنامهٔ جغرافیای تاریخی جهان اسلام است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست یکی از استادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصلی آن در پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکده تاریخ اسلام به وسیلهٔ پایگاه اینترنتی خود با همهٔ پژوهشگران و علاقمندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر انعکاس همهٔ فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهندهٔ فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز و اشخاص دیگر در این رشته است. بافعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و همه‌جانبه، که انعکاس دهندهٔ همه آثار موجود در زمینهٔ تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانهٔ تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همهٔ تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئيس پژوهشکده تاریخ اسلام

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه مدیر محترم گروه سیره معصومین(ص)
۱۵	مقدمه معاونت محترم پژوهشی پژوهشکده تاریخ اسلام
۱۷	بخش اول: مبانی و اصول سیره‌پژوهی
۱۹	بایسته‌های سیره‌پژوهی
۱۹	اصول سیره‌نگاری
	محمد رضا جباری
۲۲	پرسش و پاسخ
۲۴	بایسته‌های سیره‌پژوهی
	نعمت الله صفری فروشانی
۳۲	تأثیر مناسبات قبیله‌ای در گروه‌بندی‌های مذهبی عصر پیامبر
	مهران اسماعیلی
۳۷	سخن پایانی
	صادق آینه‌وند
۴۹	- روش‌شناسی در نگارش سیره

داود فیرحی

آیا سیره با سنت متفاوت است؟ ۴۱

آیا می‌توانیم تداوم ترکیک عمل را سیره در نظر بگیریم؟ ۴۲

پرسش و پاسخ ۴۳

- اصول و قواعد فهم سیره پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) ۵۹

مهدی مهریزی

پرسش و پاسخ ۷۲

- نقش تاریخی نگری در فهم نصوص دینی ۸۵

محمدعلی مهدوی راد

پرسش و پاسخ ۹۹

- جایگاه هرمنوتیک در تفسیر و فهم متون تاریخی ۱۰۹

سید محمدعلی ایازی

مقدمه ۱۱۰

دغدغه‌های سوچشم ۱۱۵

۱. اهمیت پیشفرضها ۱۱۶

۲. مبانی تفسیری ۱۱۹

۳. فاصله تاریخی ۱۲۳

جهت صدور کلام ۱۲۵

نقش قدرت در فهم نصوص ۱۲۶

جمع بندی ۱۳۱

پرسش و پاسخ ۱۳۱

- نقش نگرش تاریخی در قرائت دینی ۱۴۱

محمدعلی سلطانی

۱۵۳	پرسش و پاسخ	- مبانی و روش‌شناسی سیره‌پژوهی
		هاشم آجری
۱۶۳	پرسش و پاسخ	- چالش‌های سیره نگاری شیعی، مطالعه موردي: اعلام الوری باعلام الهدی
		سید جمال موسوی
۱۸۶	پرسش و پاسخ	- بینش و روش در تاریخ‌نگاری شیعی
		علی بیات
۲۱۱	پرسش و پاسخ	- سیره‌نویسان و مفسران؛ پیوندها و تعاملات
		غلامحسین زرگری‌نژاد
۲۳۵	پرسش و پاسخ	- چهار پارادایم مختلف در تاریخ تفسیر شیعه
		مرتضی کریمی‌نیا
۲۴۷	پرسش و پاسخ	- سیره‌نگاری ائمه(ع) از دو منظر منابع شیعی و سنی
		منصور داداش‌نژاد
۲۶۵	پرسش و پاسخ	- سیره‌نگاری ائمه(ع)
		پرسش و پاسخ
۲۸۰	پرسش و پاسخ	- بخش دوم سخنرانی
۲۹۹	پرسش و پاسخ	- منصور داداش‌نژاد
۳۰۵	پرسش و پاسخ	- بخش دوم سخنرانی
۳۱۲	پرسش و پاسخ	- بخش دوم سخنرانی

۳۱۷	پرسش و پاسخ
۳۲۳	بخش دوم: سیره در آینه تاریخ
۳۲۵	- مستشرقان و سیره نبوی
	محسن الوری
۳۳۴	پرسش و پاسخ
۳۴۱	- درآمدگونه‌ای بر سیره نبوی در قرآن کریم (۱)
	عبدالمجید معادیخواه
۳۴۸	پرسش و پاسخ
۳۵۹	- درآمدگونه‌ای بر سیره نبوی در قرآن کریم (۲)
	عبدالمجید معادیخواه
۳۷۴	پرسش و پاسخ
۳۸۳	- بررسی تاریخی و کلامی واقعه بنی قریظه
	سید محمدعلی ایازی
۳۸۳	مقدمه
۳۸۴	پیشینه بررسی موضوع
۳۸۵	قبيله بنی قریظه
۳۸۵	تبیین شأن نزول
۳۹۰	تعداد مقتولین بنی قریظه
۳۹۳	تفسیر کلمات
۳۹۸	شبهات و اشکالات داستان
۳۹۷	پاسخ به شبهات

۴۰۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۴۰۴	پرسش و پاسخ
۴۱۹	- اندیشه سیاسی و حکومتی امام علی (ع) (۱) مصطفی دلشاد تهرانی
۴۳۹	پرسش و پاسخ
۴۴۷	- اندیشه سیاسی و حکومتی امام علی (ع) (۲) مصطفی دلشاد تهرانی
۴۶۷	پرسش و پاسخ
۴۷۹	- حقوق مخالفان در حکومت امام علی (ع) کاظم قاضی‌زاده
۴۹۰	پرسش و پاسخ
۴۹۷	- عاشورا پژوهی محمد رضا هدایت پناه
۵۰۵	پرسش و پاسخ
۵۲۱	- هدف‌شناسی امام حسین (ع) (۱) محمد اسفندیاری
۵۳۳	پرسش و پاسخ
۵۴۳	- هدف‌شناسی امام حسین (ع) (۲) محمد اسفندیاری
۵۵۱	پرسش و پاسخ

۵۷۱	- هدف‌شناسی امام حسین (ع) (۳)	محمد اسفندیاری
۵۸۰	پرسش و پاسخ	
۵۹۷	- بررسی و ماهیت قیام‌های پس از عاشورا (۱): قیام حره	علی‌محمد ولوی
۶۰۷	پرسش و پاسخ	
۶۲۵	- بررسی و ماهیت قیام‌های پس از عاشورا (۲): قیام توابین	غلامرضا طریفیان
۶۳۷	پرسش و پاسخ	
۶۵۳	- بررسی و ماهیت قیام‌های پس از عاشورا (۳): قیام مختار ثقی	حجت الله جود کی
۶۵۸	پرسش و پاسخ	
۶۷۹	- گفتمان سیاسی‌اجتماعی امام سجاد (ع) از منظر صحیفة سجادیه	عبدالله ناصری طاهری
۶۸۷	پرسش و پاسخ	
۷۰۱	- تشییع در میان اصحاب پیامبر	محمدحسن محرومی
۷۰۵	پرسش و پاسخ	

مقدمه مدیر محترم گروه سیره معصومین(ص)

در ادیان آسمانی، به شهادت قرآن، مأموریت پیامبری از مسئولیت امامت ممتاز شمرده شده است و برای نمونه، حضرت ابراهیم علیه السلام پس از مأموریت رسالت، مسئولیت امامت را نیز عهدهدار می‌شود. پیامبر، همان‌گونه که از ناماش پیداست پیام الهی را به بشر می‌رساند و آنگاه که مقام امامت را دارا می‌شود می‌باید جامعه را به سمت و سوی دعوت الهی، هدایت کند و خود، الگو و نمونه‌ای از آن باشد. وجود الگو از آن نظر ضروری است که جامعه نمونه‌های کامل دعوت الهی را بشناسد و بتواند به دنبال آنها برای رسیدن به مقصد معلوم حرکت کند.

اسلام و سایر ادیان الهی، پیامبران اولوالعزم را دارنده هر دو جایگاه می‌دانند. زندگی پیامبر اسلام (ص) به همین دلیل، با ابعاد گوناگون اش، همچون تابلوئی در برابر دیده‌گان جهانیان قرار می‌گیرد و پیشوایان مورد تأیید پیامبر (ص) نیز الگوهایی مجسم برای مردمان جهان می‌باشند.

با این مقدمات، می‌توان به اهمیت و حساسیت موضوع «سیره» پی برد. اما اینکه سیره عبارت است از گفتار و عمل پیشوایان یا فقط به رفقارهای آنان اطلاق می‌شود خود بحثی است که در مجموعه حاضر، پاسخ آن را می‌توان یافت. ولی آنچه به نظر مهم‌تر می‌رسد، تشخیص مهم‌ترین بخش‌ها (گفتاری یا رفقاری) در زندگی پیشوایان می‌باشد، بخش‌هایی که در دنیای امروز بیش از همه، مورد نیاز و استناد است. ممکن است کسانی که تحت تأثیر مباحث حقوق اساسی جوامع هستند، مطالعه این بخش را در زندگی امامان، مهم‌تر و فوری‌تر بدانند و کسانی دیگر که به حقوق زنان اهمیت بیشتری می‌دهند جایگاه زنان را در زندگی عمومی پیشوایان، زیر ذره‌بین قرار دهند یا عده‌ای که عدالت و تساوی حقوق را مبدأ

همه اصلاحات می‌دانند این قسمت را در زندگی امامان جستجو و مطالعه کنند و ... واقعیت این است که برای تربیت انسان و تشکیل یک جامعه انسانی، باید همه ابعاد اخلاقی و صفات برجسته و ممتاز الگوها مورد ملاحظه قرار گیرد و از آنجا که پیشوایان، الگوی یک انسان کامل هستند، از همه این ابعاد باید مورد مطالعه قرار گیرند. تا آنجا که اطلاع داریم علی‌رغم مطالعات بسیار در این زمینه، پژوهش‌ها بیشتر میل به سمت ابعاد ساده و سطحی زندگی امامان داشته است تا ابعاد پیچیده و قابل تحلیل و همین نقیصه، مسئله‌ای است که باید در مطالعات آینده به حل نسبی نزدیک شود.

در این مجموعه، با طرح بحث‌های مختلف، زمینه‌های آشنایی با موضوع اصلی یعنی سیره فراهم شده است. در گذشته، سیره‌نگاران بسیاری، حاصل مطالعات خود را در دسترس جویندگان قرار داده‌اند که البته همه آنان جوینده را به هدف اصلی رسانده‌اند و چهره پیشوایان را آنگونه که خود خواسته‌اند ترسیم کرده‌اند.

پژوهشکده تاریخ اسلام می‌کوشد با تکیه بر مطالعات و پژوهش‌های گذشته، زمینه پژوهش‌های عمیق‌تر و بایسته‌تر را فراهم آورد و در حد امکان، کمودها را برطرف و زوایای ناشناخته زندگی پیشوایان را شناسایی نماید تا به فرموده قرآن که «انا ارسلنا ک کافه للناس»^۱ بتوان الگوهایمان را به همه جهانیان معرفی کرد. بمنه و کرمه.

سید هادی خامنه‌ای

مقدمه معاونت محترم پژوهشی پژوهشکده تاریخ اسلام

با تشکر و عرض خیر مقدم به اساتید و حضار محترم. در باب شخصیت پیامبر از دیرباز پژوهش‌های گوناگونی توسط علاقهمندان به سیره آن حضرت صورت گرفته است. می‌توان گفت نگاه جامعهٔ اسلامی و مسلمانان به تاریخ و گرایش آنها به تاریخ‌نگاری از زمانی آغاز شد که دربارهٔ شخصیت و رفقار و کردار و گفتار آن حضرت به تحقیق روی آوردند. از این رو سیره‌نگاری را می‌توان مبدأ نگاه مسلمانان و جامعهٔ اسلامی به تاریخ و تاریخ‌نگاری نیز دانست. گروه سیرهٔ پیامبر و معصومین پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام نیز با همین نگاه، یعنی رمزگشایی از اهمیت و جایگاه سیرهٔ نبوی در تاریخ و تاریخ‌نگاری و نیز در نگاه مسلمانان به تاریخ، بر آن شد تا سلسله نشست‌هایی را برگزار کند. همه می‌دانیم تاکنون، بدون اغراق، صدھا جلد کتاب و هزاران مقاله در باب سیرهٔ پیامبر اکرم (ص) نوشته شده است. امروز می‌توانیم بگوییم زمان آن فرارسیده که با یک نگاه محققانه و علمی آنچه در گذشته به دست سیره‌نگاران کهن و سیره‌نگاران سده‌های میانه و پژوهشگران در سیره در روزگار خودمان نوشته شده است مورد واکاوی و نقادی قرار بگیرد و بایسته‌های سیره‌پژوهی و سیره‌نگاری، مشخص و راهی برای آینده هموار شود.

سیداحمدرضا خضری